

14. Sacco, V., Bossio, D. (2015). Using social media in the news reportage of War & Conflict: Opportunities and Challenges. *J. Media Innov.* N 2. P. 59-76.

15. World Health Organization. (2022). WHO. DWM Ukrainian audio recordings. URL: <https://who.canto.global/v/ILQN8T6EIO/album/S3MGN?viewIndex=0>. [in English]

16. Zhihaylo, N., Sheviakov, O., Burlakova, I., Lozynskyy, N., Karpinska, R., Slavska, Y., Ostapenko, I., Gerasimchuk, O. (2022). Pedagogical Methods of Supporting Psychological Stability of Students During the War. *Pedagog. Educ. Manag. Rev.* Vol. 4. P. 51-65. [in English]

17. Singer, P.W., Brooking, E.T. (2018). *LikeWar: The Weaponization of Social Media*. Eamon Dolan Books: Boston. MA. USA. [in English]

#### ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

**ШАХОВ Володимир** – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри психології та соціальної роботи Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

**Наукові інтереси:** педагогічна психологія, психологічна підтримка в освітньому процесі, психологічні аспекти професійної підготовки, стресостійкість у педагогічній діяльності.

**ШАХОВ Владислав** – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри практичної психології Маріупольського державного університету.

**Наукові інтереси:** психологія стресу, копінг-стратегії та адаптація психоемоційне здоров'я студентської молоді, психологічна стійкість в умовах соціальних криз.

**МОНЧИНСЬКА Ірина** – здобувач ступеня вищої освіти «магістр» за спеціальністю «Практична психологія» Маріупольського державного університету.

**Наукові інтереси:** психологічні особливості емоційної реакції на стрес у воєнний час у державних службовців.

#### INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

**SHAKHOV Volodymyr** – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor at the Department of Psychology and Social Work Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University.

**Scientific interests:** pedagogical psychology, psychological support in the educational process, psychological aspects of professional training, stress resistance in pedagogical activity.

**SHAKHOV Vladyslav** – Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Practical Psychology Mariupol State University.

**Scientific interests:** psychology of stress, coping strategies and adaptation, psycho-emotional health of student youth, psychological resilience in conditions of social crises.

**MONCHYNSKA Iryna** – master's student in "Practical Psychology" Mariupol State University.

**Scientific interests:** psychological features of emotional reaction to stress in wartime among civil servants.

Стаття надійшла до редакції 18.10.2025 р.

Стаття прийнята до друку 25.10.2025 р.

УДК 316.77:004

DOI: 10.36550/2415-7988-2025-1-221-523-527

**НАСТРАДІН Володимир** –

кандидат технічних наук, професор,  
професор кафедри професійної підготовки,  
документознавства та публічного управління  
Українського державного університету  
імені Михайла Драгоманова  
ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-7208-6986>  
e-mail: [nastradin@ukr.net](mailto:nastradin@ukr.net)

## СПЕЦИФІКА ІНТЕРНЕТ-КОМУНІКАЦІЙ ЯК КАНАЛУ МАНІПУЛЯТИВНОГО ВПЛИВУ В СУЧАСНОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

У статті досліджено питання, пов'язані з інтернет-комунікаціями як каналами маніпулятивного впливу на свідомість в сучасному інформаційному суспільстві, що сприяють підвищенню медіаосвіти та інформаційної безпеки в інтернет-просторі.

Аналіз наукових праць показує, що у сучасному інформаційному просторі ключовими цифровими комунікаціями стали соціальні мережі, серед яких найбільш поширені такі як Facebook, TikTok, Telegram та ін. Незважаючи на наявність численних наукових досліджень, до сьогодишнього часу питання конкретних засобів та алгоритмів використання інтернет-комунікацій для маніпуляції, а також ефективних методів протидії залишаються відкритими і потребують детального аналізу та подальшого дослідження.

У статті виокремлені такі типи технології маніпулювання масовою свідомістю: маніпуляція образами; конвенціональна маніпуляція, операційно-наочна; маніпуляція особою адресата, духовністю; маніпуляція через медіа. Розглянуто основні механізми маніпуляції з допомогою мови слів та образів, відкритого та прихованого впливу, введення нових мовних одиниць (неологізмів).

Досліджено особливості інтернет-комунікацій як основних каналів маніпулятивного впливу – багатоканальність та гібридність контенту, розмивання джерел та послаблення критичності, алгоритмічний контроль подачі контенту, емоційна насиченість повідомлень, анонімність і псевдоанонімність та інтерактивність та глибина персоналізації.

Зроблено висновок про те, що сучасне інформаційне суспільство, де інформація є ключовим ресурсом, а цифрові технології глибоко інтегровані в повсякденне життя, створює безпрецедентні умови для розвитку та посилення маніпулятивних впливів, а Інтернет-комунікації посідають у цьому процесі центральне місце, трансформуючи традиційні механізми впливу та породжуючи нові загрози для індивідуальної та колективної свідомості. Саме тому у подальших дослідженнях необхідно приділити увагу розвитку медіаграмотності та критичного мислення серед населення, що є ключовими чинниками для протистояння маніпуляціям у сучасному інформаційному середовищі.

**Ключові слова:** інформаційна безпека, кібербезпека, інтернет-комунікації, медіаосвіта, маніпулювання свідомістю.

NASTRADIN Vololymyr –

Candidate of Technical Sciences, Professor,  
Professor of the Department of Professional Training, Document  
Studies and Public Administration of the Mykhailo Dragomanov  
Ukrainian State University  
ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-7208-6986>  
e-mail: [nastradin@ukr.net](mailto:nastradin@ukr.net)

## SPECIFICITY OF INTERNET COMMUNICATIONS AS A CHANNEL OF MANIPULATIVE INFLUENCE IN THE MODERN INFORMATION SOCIETY

*The article examines issues related to Internet communications as channels of manipulative influence on consciousness in the modern information society, which contribute to improving media literacy and information security in the Internet space.*

*An analysis of scientific works shows that in the modern information space, social networks have become key digital communications, among which the most common are Facebook, TikTok, Telegram, etc. Despite the existence of numerous scientific studies, to this day the issues of specific means and algorithms for using Internet communications for manipulation, as well as effective methods of counteraction, remain open and require detailed analysis and further research.*

*The article identifies the following types of technology for manipulating mass consciousness: manipulation of images; conventional manipulation, operational-visual; manipulation of the recipient's personality, spirituality; manipulation through the media. The main mechanisms of manipulation using the language of words and images, overt and covert influence, and the introduction of new linguistic units (neologisms) are considered.*

*The features of Internet communications as the main channels of manipulative influence are investigated (Multichannel and hybrid content, blurring of sources and weakening of criticality, algorithmic control of content delivery, emotional richness of messages, anonymity and pseudo-anonymity, and interactivity and depth of personalization).*

*It is concluded that the modern information society, where information is a key resource and digital technologies are deeply integrated into everyday life, creates unprecedented conditions for the development and strengthening of manipulative influences. Internet communications occupy a central place in this process, transforming traditional mechanisms of influence and generating new threats to individual and collective consciousness. That is why further research should pay attention to the development of media literacy and critical thinking among the population, which are key factors in countering manipulation in the modern information environment.*

**Keywords:** information security, cybersecurity, internet communications, media education, mind manipulation.

**Постановка та обґрунтування актуальності проблеми.** Бурхливий розвиток сучасного інформаційного суспільства характеризується значними змінами соціальних, економічних та політичних комунікацій, які перемістилися в цифровий простір, а ключовими цифровими комунікаціями стали соціальні мережі, серед яких найбільш поширені такі як Facebook, TikTok, Telegram та ін. Їх вплив перевищив очікування і став важливим інструментом не тільки комунікації, а й інструментом формування суспільної думки, цифрової ідентичності, професійного розвитку та маркетингу. В таких умовах значно підвищуються ризики поширення дезінформації, інформаційно-психологічних операцій та кібершахрайства. Існуючі організаційно-технічні механізми захисту інформації не є досконалими, відповідна нормативно-правова база потребує подальшої гармонізації з міжнародними стандартами. Окрім того, викликом залишається низький рівень кібергігієни користувачів, що робить людський фактор одним із ключових ризиків. Саме тому важливу актуальну роль у сучасному суспільстві відіграє медіаосвіта, значно підвищується її роль в забезпеченні інформаційної безпеки людини, держави, суспільства.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Питаннями маніпулятивного впливу традиційно займаються фахівці різних галузей знань: соціологи, мовознавці, психологи, педагоги, журналісти, філософи. Серед них праці таких закордонних науковців: Ж. Бодріяра, О. Бойда-Баррета, П. Бурд'є, М. Вижлакова, М. Маклюєна, М. Пальмер, В. Сапунова, М. Смирнова.

В Україні дослідженню питань, пов'язаних із інтернет-комунікацією, інформаційною безпекою та кібербезпекою, присвячені роботи Литвиненко О., Нагорного А., Почепцова Г., Присяжню-

ка М., Сенченко М. та ін. [5]. Теоретичною базою дослідження також послуговували концептуальні праці з он-лайнової журналістики, а саме роботи Н. Зражевської [1], Л. Городенко [2], Б. Потятиника [3], В. Різуна [4].

Вони розглядають різні аспекти явища маніпуляції – від психологічних основ до соціальних та політичних наслідків. Проте, незважаючи на значну кількість напрацювань, інтенсивний розвиток інтернет-технологій та постійна еволюція методів маніпулятивного впливу вимагають постійного оновлення та поглиблення досліджень, особливо в контексті технологій інформаційної війни та їх застосування в сучасному цифровому середовищі і інформаційної безпеки взагалі.

Незважаючи на наявність численних наукових досліджень, до сьогодення часу питання конкретних засобів та алгоритмів використання інтернет-комунікацій для маніпуляції, а також ефективних методів протидії залишаються відкритими і потребують детального аналізу та подальшого дослідження.

**Мета статті** - провести аналіз стану та тенденцій розвитку технологій інформаційної війни та маніпулятивного впливу на свідомість в сучасних умовах для підвищення рівня медіаосвіти в галузі інформаційної безпеки.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Масове маніпулювання свідомістю постає як один з найпідступніших та найризикованіших способів впливу на соціум, набуваючи особливої гостроти в сучасну епоху бурхливого розвитку інформаційних технологій. Дослідження цього феномену потребує комплексного підходу, який поєднує у собі знання з психології, соціології, політології, лінгвістики, теорії комунікацій та інформаційної безпеки.

У процесі дослідження феномену масової маніпуляції свідомості важливо відрізнити його від суміжних понять, які також пов'язані з інформаційним впливом на людину або соціум. Попри те, що такі категорії, як пропаганда, агітація, інформаційна війна, психологічний вплив чи соціальне конструювання реальності мають спільні риси з маніпуляцією, кожне з них має свою специфіку [6-8].

Маніпулювання масовою свідомістю є фундаментальним інструментом у здійсненні психологічних операцій та веденні інформаційної війни. У процесі маніпуляції використовуються психологічні техніки, які апелюють до емоцій, інстинктів, несвідомих реакцій людини, а не до її логіки.

З метою контролю над аудиторією, її керування використовуються різні маніпулятивні технології: цілеспрямоване спотворення інформації (замовчування, селекція, «перекручування», спотворення інформації). Деструктивний характер впливу призводить до руйнування цілісності самої особи, збоїв в системі функціонування держави і суспільства як єдиного механізму.

На сьогодні широко застосовуються такі типи технології маніпулювання масовою свідомістю: маніпуляція образами; конвенціональна маніпуляція, операційно-наочна; маніпуляція особою адресата, духовністю; маніпуляція через медіа.

Механізми маніпуляції свідомістю можуть проявлятися в різних формах, які дозволяють маніпуляторам формувати кероване сприйняття реальності, впливати на емоційний стан людей та спонукати до певних дій. У інформаційному суспільстві, де інформаційний шум постійно зростає, важливо навчитися розпізнавати ці механізми, щоб захистити себе від маніпуляцій і сформувати критичне мислення. Дослідження механізмів маніпуляції свідомістю через інтернет-комунікації є надзвичайно важливим для розвитку медіаграмотності в суспільстві в цілому і в управлінській діяльності зокрема. Це дозволяє не лише виявити маніпулятивні технології, але й навчитися протистояти їм, що є необхідним у сучасному інформаційному суспільстві.

На наш погляд, основними механізмами маніпуляції є наступні:

1. Мова, як система понять, слів (імен), у яких людина пізнає світ і соціум, – є найважливішим інструментом підкорення. «Ми – раби слів», – зауважив Маркс, і згодом це дослівно підтвердив Ніцше. Початкові твердження дослідників були про те, що ніби підпорядкування стартує з пізнання, що є фундаментом переконання. Але останніми роками все більше науковців схиляються до думки, що проблема глибша, і початковою функцією слова на зорі людства був його сугестивний вплив – навіювання, підпорядкування не через розум, а через емоції [9]. Сприйнятливості до навіювання через слово є однією з базових властивостей людської психіки, яка сформувалась значно раніше за здатність до логічного осмислення. Це добре простежується в ході дитячого розвитку: малюкові не потрібно

раціональних пояснень, вони ускладнюють його розуміння оточуючого світу.

2. Мова образів. Ще в минулому столітті Ле Бон писав: «Натовп мислить образами, і викликаний у його уяві образ у свою чергу викликає інші, що не мають ніякого логічного зв'язку з першим. Натовп здатний мислити тільки образами, сприйнятливий тільки до образів. Тільки образи можуть... стати двигунами його вчинків» [9].

3. Третій прихований вплив полягає в наявності двох рівнів впливу: окрім відкритого повідомлення, яке явно передається, маніпулятор водночас транслює прихований, «зашифрований» сигнал. Такий прихований рівень дії базується на неусвідомлених знаннях, які вже є в досвіді адресата, а також на його здатності створювати у внутрішньому світі ментальні картини, що торкаються емоцій, думок і поведінкових реакцій. Вправність маніпулятора проявляється в тому, щоб направити процес уявлення в бажаному напрямку, не викликаючи при цьому в людини підозри щодо зовнішнього впливу.

4. Ще одним геніальним винаходом для передачі повідомлень людям, що не звикли читати, стали комікси – короткі спрощені тексти, кожен фрагмент яких доповнюється ілюстрацією. Ставши важливою частиною масової культури США, комікси в той же час були, аж до появи телебачення, могутнім інструментом ідеології. Саме завдяки поєднанню візуального ряду з текстовим компонентом комікси досягли надзвичайної ефективності у впливі на масову аудиторію. Здобувши емоційно-смыслову перевагу над читачем, вони почали виконувати широкий спектр ідеологічних функцій. Разом із психоаналітиками та лінгвістами, автори коміксів активно створюють і вводять у свідомість нові мовні одиниці – неологізми, які стрімко проникають у повсякденне спілкування, поп-культуру, а згодом – і в офіційний мовний обіг.

Існують і інші знакові системи, які можуть застосовуватися для впливу на свідомість. Взагалі для впливу на свідомість можуть бути використані будь-які емоції, якщо вони здатні хоча б тимчасово приглушити критичне мислення. Проте маніпулятори зазвичай активують саме ті почуття, які вже існують і підтримуються у суспільній свідомості [9].

Безперечно, основними каналами маніпулятивного впливу в сучасному інформаційному суспільстві є інтернет-комунікації. Поняття інтернет-комунікації є ширшим за поняття інтернет-медіа. Вони, оперуючи можливостями інтернет-медіа (коментарі, публічні обговорення, зворотні зв'язки тощо) мають саме канали комунікації, які не можна ідентифікувати як медіа, наприклад, месенджери, блоги, соціальні мережі, відео-канали. Популярність онлайн-каналів пояснюється їхніми особливостями, зокрема оперативністю, доступністю, інтерактивністю та можливістю анонімності.

З початком пандемії COVID-19 Telegram почав набирати більшої популярності в українському суспільстві, особливо після початку

повномасштабного вторгнення РФ в Україну у 2022 році. На цей час популярність та вплив телеграм-каналів на масову аудиторію продовжують зростати.

Цифрова екосистема, що сформувалася завдяки інтернету, має низку унікальних характеристик, які роблять її особливо вразливою до маніпуляцій.

**Першою особливістю інтернет-комунікацій** є багатоканальність та гібридність контенту, розміщення джерел та послаблення критичності. Контент надходить до користувача одночасно з величезної кількості джерел: соціальні мережі, месенджери, новинні ресурси, форуми, платформи для розміщення відео. Це ускладнює верифікацію джерел, а також сприяє некритичному ставленню до інформації. У газетах, на телебаченні чи радіо джерело інформації зазвичай чітко вказане. В онлайн-середовищі ж інформаційний потік розрізнений, фрагментований та часто анонімний. Користувач може одночасно бачити новини від офіційних медіа, пости друзів у Facebook, скріншоти з Telegram-каналів, вірусні відео з TikTok та коментарі на форумах, не завжди розуміючи їхню різну природу та рівень достовірності. Саме ця гібридність створює декілька ключових передумов для маніпуляцій:

- стирання кордонів між правдивою та неправдивою інформацією. Коли політичні заяви, чутки, фейкові новини та розважальний контент поширюються одними й тими самими каналами (наприклад, у стрічці соціальної мережі), їхня вага в очах користувача стає приблизно однаковою. Людина перестає розрізняти перевірені факти та дезінформацію, бо все подається в схожому форматі. Це створює «інформаційну кашу», в якій маніпуляторам легше приховати свої меседжі;

- ускладнення верифікації джерел, де у хаотичному потоці інформації користувачеві важко, а часто й неможливо швидко визначити першоджерело повідомлення. Оригінальний пост може бути репостнутий сотні разів, переопублікований на різних платформах, і його походження стає не відстежуваним. Маніпулятори активно використовують це, створюючи «фейкові» джерела, які імітують авторитетні медіа, або поширюючи інформацію через анонімні канали, що унеможливорює притягнення до відповідальності;

- ефект «правдивості повторення» (Illusory Truth Effect). В умовах багатоканальності, коли одна й та ж маніпулятивна теза або фейк повторюється з різних «незалежних» джерел (хоча насправді вони можуть бути скоординовані), у користувача виникає відчуття, що ця інформація є правдивою. Інтернет ідеально підходить для створення такої «ілюзії правди» [10];

- зниження когнітивного навантаження та критичного мислення – постійний потік інформації веде до інформаційного перевантаження. Користувач стає легкою мішенню для маніпулятивного контенту, який розрахований саме на поверхнєве сприйняття.

**Друга важлива характеристика** – це алгоритмічний контроль подачі контенту. Соціальні мережі, як-от Facebook, YouTube, TikTok або

Instagram, використовують складні алгоритми персоналізації, які підбирають користувачеві саме той контент, який найбільше утримує його увагу. Цей аспект має чи не найбільший потенціал у маніпулятивному впливі інтернету: фактично створюється насильницьке утримання користувача у обмеженому інформаційному просторі.

Наслідками алгоритмічного контролю для маніпуляції є:

- посилення упередження підтвердження (Confirmation Bias). Коли людина бачить лише контент, що відповідає її вже наявним поглядам, її переконання зміцнюються;

- радикалізація поглядів. У замкнених «інформаційних коконах» користувачі можуть піддаватися впливу дедалі більш екстремального контенту, оскільки алгоритми шукають «новий» спосіб утримати їхню увагу;

- створення хибного відчуття консенсусу. Якщо людина перебуває в «бульбашці», де всі поділяють схожі погляди, у неї формується хибне враження, що «так думає більшість» або «весь світ». Саме це робить її більш вразливою до маніпулятивних кампаній;

- використання алгоритмів соціальних мереж для поширення дезінформації. Маніпулятори, активно вивчаючи, як працюють алгоритми соціальних мереж, створюють контент, що ідеально «заходить» під ці алгоритми – викликає сильні емоції, стимулює взаємодію, швидко поширюється.

**Третій аспект** – емоційна насиченість повідомлень. Маніпулятивні меседжі, як правило, будуються не на раціональному аргументуванні, а на викликанні афективної реакції: страху, обурення, співчуття або гніву. Чим сильніша емоція, тим більше шансів, що контент буде поширений (репост, коментар, лайк), і, відповідно, зросте його вірусність.

**Четвертий**, але не менш важливий аспект специфіки маніпулятивного впливу в інтернеті – це анонімність і псевдоанонімність. Можливість приховувати свою справжню особу або використовувати вигадані імена (нікнейми) дає маніпуляторам та їхнім виконавцям (ботам, троякам, фейковим акаунтам) значну перевагу та відчуття безкарності (зменшення відповідальності, масштабування впливу через боти та тролі, складність ідентифікації замовника).

**П'ятий важливий аспект** – це інтерактивність та глибина персоналізації, що дозволяє маніпуляторам створювати ілюзію безпосередньої участі та адаптувати вплив до індивідуальних особливостей користувача. Маніпулятори використовують це, щоб створити відчуття, ніби людина є частиною «діалогу» або «суспільного обговорення», хоча насправді цей діалог може бути керованим і спрямованим на формування потрібної думки.

**Висновки та перспективи подальших розвідок напряму.** Сучасне інформаційне суспільство, де інформація є ключовим ресурсом, а цифрові технології глибоко інтегровані в повсякденне життя, створює безпрецедентні умови для розвитку та посилення маніпулятивних впливів.

Інтернет-комунікації посідають у цьому процесі центральне місце, трансформуючи традиційні механізми впливу та породжуючи нові загрози для індивідуальної та колективної свідомості. Саме це необхідно враховувати в сучасних дослідженнях для розвитку медіаграмотності та критичного мислення серед населення, що є ключовими чинниками для протистояння маніпуляціям у сучасному інформаційному середовищі.

#### СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Зражевська Н. І. Теорія медіа та суспільства: навч. посіб. / Н. І. Зражевська. К.: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2022. 198 с.
2. Городенко Л., Цимбаленко Є. Українські теоретичні масової комунікації: огляд основних праць. *Current issues of mass communication*. 2023. Iss. 34. С. 18-41.
3. Потятиник Б. Медіа: ключі до розуміння. Західноукраїнський національний університет. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/36847/1/334.pdf>
4. Різун В. В. Теорія масової комунікації: підруч. для студ. галузі 0303 «журналістика та інформація». Київ: Видавничий центр «Просвіта», 2008. 260 с.
5. Качинська К. А. Засоби Інтернет-комунікацій як важливий інструмент масової маніпуляції свідомості. *Інформація і право*. 2016. № 4. С. 71-84.
6. Козирев М. П. Політична психологія: навч. посіб. Львів: ЛьвДУВС, 2018. 648 с.
7. Маніпуляція суспільною свідомістю: основні засоби. URL: <https://studies.in.ua/polit-men-shpora/2618-manipulyatsiya-susplnoyu-svdomstyu-osnovn-zasobi.html>
8. Биркович Т. І. Технології впливу на масову свідомість в умовах інформаційної гібридної війни: соціокультурний аспект. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв: наук. журнал*. 2023. № 1. С. 9-14.
9. Механізми маніпулювання масовою свідомістю. URL: <https://learn.ztu.edu.ua/mod/resource/view.php?id=224361>
10. Illusory truth effect. EBSCO. URL: <https://www.ebsco.com/research-starters/psychology/illusory-truth-effect>

#### REFERENCES

1. Zrazhevs'ka, N. I. (2022). *Teoriya media ta suspil'stva* [Media and Society Theory]: navch. posibn. K. Kyiv. un-t im. B. Hrinichenka. 198 s. [in Ukrainian]
2. Horodenko, L. Tymbalenko, E. (2023) *Ukrayns'ki teoretyky masovoy komunikatsiy* [Ukrainian theorists of mass communication: a review of the main works]. *Current issues of mass communication*. Iss. 34. S. 18-41. [in Ukrainian]
3. Potyatynyk, B. (2025) *Media: klyuchi do rozuminnya* [Media: Keys to Understanding]. *Zakhidno-ukrayins'kyi natsional'nyy universitet* URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/36847/1/334.pdf> [in Ukrainian]

[wunu.edu.ua/bitstream/316497/36847/1/334.pdf](http://wunu.edu.ua/bitstream/316497/36847/1/334.pdf) [in Ukrainian]

4. Rizun, V. V. (2008). *Teoriya masovoyi komunikatsiyi* [Mass communication theory]: pidruch. dlya stud. haluzi 0303 «Zhurnalistyka ta informachiya». Kyiv: Vydavnychyy tsentr «Prosvita». 260 s. [in Ukrainian]
5. Kachyns'ka, K. A. (2016) *Zasoby Internet-komunikatsiyi yak vazhlyvyi instrument masovoyi manipulyatsiyi svdomistyu* [Internet communication tools as an important tool for mass manipulation of consciousness]. *Informatsiya i parvo*. № 4 S. 71-84. [in Ukrainian]
6. Kozryyev, M. P. (2018) *Politychna psykholohiya* [Political psychology]: navch. posibnyk. L'viv: L'vDUVS. 648 s. [in Ukrainian]
7. Manipulyatsiya suspil'noyu svdomistyu: osnovni zasoby [Manipulation of public consciousness: basic tools]. URL: <https://studies.in.ua/polit-men-shpora/2618-manipulyatsiya-susplnoyu-svdomstyu-osnovn-zasobi.html> [in Ukrainian]
8. Byrkovich, T.I. (2023) *Tekhnolohiyi vplyvu na masovu svdomist' v umovakh informatsynoyi hibrydnoyi viyny: sotsiokul'turnyy aspekt* [Technologies of influence on mass consciousness in the conditions of information hybrid warfare: socio-cultural aspect]. *Visnyk Natsional'noyi akademiyi kerivnykh kadrov kul'tury i mystestv:nauk.zhurnal*. № 1 S. 9-14. [in Ukrainian]
9. Mekhanizmy manipulyuvannya masovoyu svdomistyu (2025) [Mechanisms of mass consciousness manipulation]. URL: <https://learn.ztu.edu.ua/mod/resource/view.php?id=224361> [in Ukrainian]
10. Illusory truth effect. EBSCO. URL: <https://www.ebsco.com/research-starters/psychology/illusory-truth-effect> [in English]

#### ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

**НАСТРАДІН Володимир** – кандидат технічних наук, професор, професор кафедри професійної підготовки, документознавства та публічного управління Українського державного університету імені Михайла Драгоманова.

**Наукові інтереси:** професійна підготовка фахівців з національної, інформаційної та кібербезпеки, системний аналіз, інформаційно-аналітична та управлінська діяльність.

#### INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

**NASTRADIN Volodymyr** – Candidate of Technical Sciences, Professor, Professor of the Department of Professional Training, Document Studies and Public Administration of the Mykhailo Dragomanov Ukrainian State University.

**Scientific interests:** professional training of specialists in national, information and cybersecurity, systems analysis, information and analytical and management activities.

*Стаття надійшла до редакції 18.10.2025 р.*

*Стаття прийнята до друку 25.10.2025 р.*

УДК 373.3.091.33:37.015.31

DOI: 10.36550/2415-7988-2025-1-221-527-534

**БУЛГАКОВА Олена** –

доктор психологічних наук, професор,  
декан факультету дошкільної педагогіки та психології,  
професор кафедри дошкільної педагогіки  
Державного закладу «Південноукраїнський національний університет імені К. Д. Ушинського»  
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1750-0349>  
e-mail: Bulgakova.OY@pdpu.edu.ua